

La traducció al castellà d'*Incerta glòria*

Carlos Pujol

Editor i traductor

Resum

Carlos Pujol va traduir *Incerta glòria* al castellà per a l'editorial Planeta, en la qual treballava, a mesura que Joan Sales li lliurava personalment els fragments de la novel·la que reescribia i escrivia de nou, pensant, també, en una futura edició catalana no censurada. Així, el traductor, gràcies al contacte regular que mantenia amb l'autor, va gaudir tothora del suport i del consell de Sales. La relació, inicialment professional, va esdevenir una amistat duradora.

Paraules clau: Joan Sales; novel·la catalana de postguerra; traducció d'*Incerta glòria* al castellà.

Abstract

Carlos Pujol translated *Uncertain Glory* to the Spanish for the publishing house Planeta, in which he worked, as Joan Sales was personally giving him the fragments of the novel that he was rewriting and writing again, thinking as well in a future not censored Catalan edition. Thus, the translator, thanks to the regular contact that he kept with the author, had always the support and the advice of Sales. This relationship, initially professional, became a long-lasting friendship.

Keywords: Joan Sales; Catalan postwar novel; Spanish translation of *Uncertain Glory*.

Vaig conèixer Joan Sales a la tardor de l'any 1969, quan l'editorial Planeta, per a la qual acostumava treballar, va convocar un premi de novel·la catalana, que va durar només dos anys. Era un premi a la novel·la catalana, destinat a les novel·les ja publicades en català però no en castellà. Aleshores em va cridar José María Lara, propietari i director de l'editorial, per proposar-me la traducció d'*Incerta glòria*. Així vaig conèixer Joan Sales, una persona d'una amabilitat, cordialitat i bondat extraordinàries. Comprenc que hagi fet patir molt el traductor francès però a mi no em va fer patir mai. Vam estar parlant de la traducció i em va contagiar la seva il·lusió per aquest premi. Suposava que Lara tenia molta influència a Madrid i que la censura seria benigna amb la seva novel·la. I creia que una vegada publicada i aleshores acceptada per la censura, seria la seva gran oportunitat de veure publicada en català la seva novel·la completa, atès que l'única edició que circulava, dels

anys 50, havia patit moltes mutilacions. Però hi havia la qüestió espinosa que no era fàcil que aprovessin i publicuessin la novel·la. En vaig parlar amb l'editor, i ell em va dir que em feia responsable del que podia passar. Quan li vaig plantejar la qüestió a Sales, vam concordar que treballaríem junts per suavitzar-ne algunes escenes o expressions que poguessin cridar l'atenció de la censura, per no tenir un disgust. En aquell moment regia la llei Fraga que havia suprimit la censura prèvia, és a dir, que es podia editar el text i després el Ministeri tenia 48 hores per prendre una decisió. Era una solució millor per a l'editor, és clar, sempre que no hi hagués un problema greu, perquè si la censura posterior deia que el llibre no es podia publicar, l'edició quedava automàticament frenada i inèdita. Aleshores, era un risc molt considerable.

Així vam començar a fer la traducció: Sales em portava cada setmana un feix de papers a màquina, i de fet no vaig veure mai cap pàgina impresa, ni de l'edició francesa ni de l'anterior catalana. I la setmana següent jo li lliurava la traducció i ell em portava l'altra part de la novel·la. D'aquesta manera, el llibre s'anava traduint a mesura que ell l'escrivia. Va ser en tot moment molt comprensiu i amable amb mi. Quan li feia observacions de cara a la censura les acceptava sense dir-me absolutament res. Cal dir que una vegada publicada l'edició castellana, en edicions successives ell va anar afegint i restablint a la catalana tot el que havíem suavitzat o eliminat per la censura. Va eliminar aquella frase de Miquel Àngel de la tomba dels Medici «és dolç ser de pedra mentre duren el greuge i la vergonya,» que era un epígraf que estava incrustat molt hàbilment en el colofó, que era naturalment allò que no veia el censor. És a dir, el censor llegia la novel·la però no es molestava a llegir el colofó. Així que en aquest lloc inesperat, hi havia aquesta frase críptica de Miquel Àngel, que òbviament al·ludia a la situació política del país. Això va sortir al text de les edicions posteriors, en les quals es van restablir aquestes petites correccions.

En el transcurs de la traducció, Sales em va ajudar molt, em va explicar molts detalls, vam discutir paraules, frases que podien interpretar-se de diferents maneres. Cal precisar que no es tractava només de problemes de censura, sinó pròpiament de llengua, il·lustratiu de la seva manera d'entendre la llengua catalana i la seva actitud davant d'aquesta qüestió. Podria explicar moltes anècdotes sobre això. Per exemple, en un moment donat li vaig fer el retret d'una frase que a mi em semblava molt complicada, plena de perifrasis, que no responia gens a aquell estil seu tant senzill i concís. Aquella frase no semblava seva. I ell em va contestar que havia d'escollir entre dos mals, entre una paraula que ell hauria volgut dir però que no li deixaven dir i la que en canvi estava permesa. Es tractava de la paraula «carrera», utilitzada en termes esportius. Sales deia que només li deixaven dir «cursa», que li semblava d'una cursileria absoluta, i que en aquell moment a Barcelona era una paraula estrambòtica. I que, per tant, es negava a fer-la servir. I com que no podia dir ni una cosa ni l'altra havia de fer un gir lingüístic que quedava malament, però que no hi veia altres opcions. Aquest exemple mostra com Sales tenia una actitud molt estricta respecte a la llengua, però no en sentit purista, sinó de naturalitat del llenguatge. Sempre em demanava si podia presentar-li algun escriptor català que escrigués en castellà, perquè volia parlar amb ell per redimir-lo. Jo li vaig presen-

tar alguns amics meus i un d'ells, volent posar-se a l'altura de les circumstàncies, va començar tractant-lo de «vós», cosa que el posava nerviosíssim i que li semblava intolerable. I creia que s'havia de fer servir «vostè», perquè era una paraula digníssima. Aquestes anècdotes viscudes expliquen el tarannà que tenia Sales respecte a la llengua, enormement exigent. Abans de canviar un matís o una paraula s'ho pensava molt, li costava molt renunciar a una expressió senzilla, natural, i dins del possible correcta.

Finalment, semblava que la novel·la anava sortint en castellà. Ell em va fer alguna petita correcció a la meua traducció, però en general va dir que li semblava molt bé. En línia amb la seva idea de la llengua, n'apreciava alguns diàlegs que segons ell tenien molta fluïdesa i naturalitat.

Mentrestant, ell tenia preparada l'edició catalana atès que la volia treure pocs dies després de l'edició castellana, sense demanar cap permís, al·ludint que ja existia un permís per la traducció. Però, aleshores, va haver-hi un estat d'excepció. Era la primavera de l'any 70 quan van restablir la censura prèvia, o sigui que tots els llibres publicats durant aquell moment havien de passar per la censura. Això naturalment no li va fer cap gràcia a l'editorial i li va donar un disgust immens a Joan Sales. La veritat és que vam passar una mica de por. Així que abans de publicar el llibre, es va enviar a la censura i la sorpresa va ser que no van tocar ni una coma, absolutament res. Clarament estàvem tots molt contents i entusiasmat amb aquell èxit. Jo vaig fer un pròleg perquè el censor el llegís abans i pensés que efectivament la novel·la parlava només accidentalment de la guerra civil, però que aquesta n'era només el marc històric com un altre qualsevol, que no tenia cap importància, perquè realment es tractava d'un conflicte humà, de personatges i sentiments. Aquest pròleg va agradar molt a Sales, no tenia res a dir-hi, i només em va fer una petita observació molt encertada. El fet és que el pròleg acabava amb un cita poètica, un vers de Manuel Machado. I a continuació hi havia un breu comentari que explicava que s'havia deixat naturalment tot el llenguatge aragonès que formava la novel·la, un llenguatge esplèndid de riquesa i vitalitat, i que tot això s'havia conservat sense cap canvi i a més sense cursives, perquè formava part de la novel·la. Sales, en canvi, em va proposar posar el comentari en una nota a part i acabar el pròleg només amb el vers. Efectivament el pròleg acaba amb aquesta cita literària.

Entre nosaltres hi havia una sintonia admirable i perfecta. Ens vam fer molt amics. Des de la publicació de la novel·la, sempre vam continuar tenint tracte, fins a la seva mort. Sempre va ser amabilíssim amb mi. Al final de la seva vida, volia escriure una altra novel·la, que no tingués res a veure amb *Incerta glòria*. Però, de fet, les parts que m'ensenyava prolongaven el món i els personatges d'*Incerta glòria*. Jo delicadament li vaig aconsellar que no anés per aquell camí, però ell tenia la il·lusió de fer una novel·la enterament blanca, que poguessin llegir els nens. Però això em semblava molt difícil. I de què tractava aquesta novel·la? Em va respondre que seria un cas d'incest. I així era Joan Sales, una barreja meravellosa d'intel·ligència i de sentit humà. I al mateix temps, unes esquerdes fabuloses de coses que indicaven les seves contradiccions més íntimes.

Recordo una altra anècdota vital, que aquesta vegada explica la seva barreja molt personal d'idealisme polític, que es manifestava en un catalanisme militant,

i del seu escepticisme: quan va tornar de l'exili, es va fer membre d'un partit clandestí, la Unió Democràtica de Catalunya, fins que el partit es va legalitzar, després de la mort de Franco. Aleshores Sales se'n va esborrar, perquè deia que ja no tenia cap gràcia, que havia perdut tot l'encant de la clandestinitat i s'havia convertit en una cosa burocràtica i avorrida.

Sales parlava molt poc d'ell, ni tampoc m'explicava d'on sortien els seus personatges i les seves històries. N'hi ha indicis, sobretot a les cartes a Màrius Torres, però des d'aquest punt de vista era impenetrable. Espero que aquestes pinzellades personals podran donar a entendre una mica el tarannà d'aquest escriptor genial, de profunda sensibilitat i ambició literària. Crec que un escriptor no el coneixem de veritat fins que no en coneixem les contradiccions íntimes, que tothom dissimula i, en canvi, fa veure que té la virtut suposadament cívica de la coherència. Però, això és impossible, no hi ha ningú completament coherent, perquè tots tenim faccès inevitables, on s'insinuen conflictes irresolts que tots portem a dins.

Crec sincerament que la seva novel·la *Incerta glòria* és la gran novel·la catalana del segle xx. És una novel·la extremament viscuda, que té certament una gran transposició imaginativa, novel·lesca i literària, però en el fons és una novel·la que és la seva vida, i és que no podia escriure més que sobre això. Diuen que els escriptors sempre escriuen la mateixa novel·la, que si n'has llegit una, la més significativa, no cal llegir-ne més. Potser en aquest cas la cosa era tan íntima, tan forta, hi havia una compenetració tan intensa que no podia ni tan sols imaginar una altra història que no fos *Incerta glòria*.